

دانشگاه علامه طباطبائی
دانشکده مدیریت و حسابداری

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مدیریت جهانگردی، گرایش برنامه ریزی و توسعه

ارزیابی توان اکولوژیکی و اولویت بندی پهنه های مستعد توسعه اکوتوریسم
(مورد مطالعه: شهرستان مینودشت)

نگارش

سهند بنی کمالی

استاد راهنما

دکتر محمود ضیایی

استاد مشاور

دکتر محمد شریفی کیا

استاد داور

دکتر محمود جمعه پور

خرداد ۱۳۹۰

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

بسمه تعالی

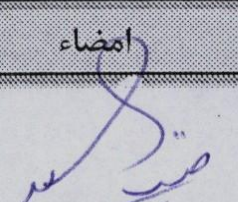
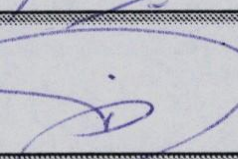
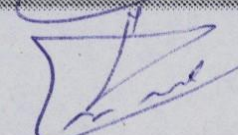
شماره: دانشگاه علامه طباطبائی
تاریخ: دانشکده مدیریت و حسابداری
پیوست:

صور تجلسه دفاعیه پایان نامه تحصیلی

با تائیدات خداوند متعال پایان نامه آقای سهند بنی کمالی دانشجوی کارشناسی ارشد رشته مدیریت جهانگردی گرایش برنامه ریزی و توسعه تحت عنوان: "ارزیابی توان اکولوژیکی و اولویت بندی پهنه های مستعد توسعه اکوتوریسم مورد مطالعه: شهرستان مینو دشت" که به راهنمایی جناب آقای دکتر محمود ضیایی جلسه مورخه ۹۰/۳/۱۱ با حضور اعضای هیات داوران برگزار گردید.
ضمنا نمره نهایی نامبرده به شرح زیر اعلام می گردد.//

نمره پایان نامه از ۱۹	۱۸,۷۵
نمره مقاله از ۱	اخذ پذیرش از مجلات علمی ترویجی: ۰/۵ نمره
نمره نهایی	اخذ پذیرش از مجلات علمی پژوهشی: ۱ نمره انزه
	با عدد: ۱۹,۷۵ با حروف: نوزده و هفتاد و پنج

اعضاء هیات داوران:

امضاء	نام و نام خانوادگی	سمت
	جناب آقای دکتر محمود ضیایی	استاد راهنما
	جناب آقای دکتر محمد شریفی کیا	استاد مشاور
	جناب آقای دکتر محمود جمعه پور	استاد داور و نماینده تحصیلات تکمیلی

نمره ۱۲ تا ۱۳/۹۹ قابل قبول
نمره ۰ تا ۱۱/۹۹ غیر قابل قبول

نمره ۱۸ تا ۲۰ عالی
نمره ۱۶ تا ۱۷/۹۹ بسیار خوب
نمره ۱۴ تا ۱۵/۹۹ خوب

دانشگاه علامه طباطبایی
دانشکده مدیریت و حسابداری

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مدیریت جهانگردی، گرایش برنامه ریزی و توسعه

**ارزیابی توان اکولوژیکی و اولویت بندی پهنه های مستعد توسعه
اکوتوریسم
(مورد مطالعه: شهرستان مینودشت)**

نگارش

سهند بنی کمالی

استاد راهنما

دکتر محمود ضیایی

استاد مشاور

دکتر محمد شریفی کیا

استاد داور

دکتر محمود جمعه پور

خرداد ۱۳۹۰

تقدیم به خانواده عزیزم،

که وجودشان همواره سرشار از محبت و دلسوزی بوده است

تقدیر و تشکر

اکنون که به یاری اساتید و دوستان این تحقیق به پایان رسیده است بر خود واجب می دانم زحمات و ارشاد‌های معلمان و اساتید دوران تحصیل را ارج نهاده و مراتب تشکر قلبی و باطنی خویش را از الطاف و مهربانی‌های آن‌ها ابراز بدارم. بخصوص از استاد فرزانه و گرانقدر جناب آقای دکتر محمود ضیائی که بارها سخنانی‌ها و نظرات گهربار و ارزنده‌شان نقش چشمگیری در به ثمر رسیدن این تحقیق داشتند صمیمانه تقدیر و تشکر می‌نمایم. همچنین از استاد بزرگوار و گرامی جناب آقای دکتر محمد شریفی کیا به خاطر مساعدت‌ها و مشاوره ارزشمندشان پاسکزاری می‌نمایم. بی‌تردید انجام این تحقیق بدون کمک فکری، همکاری، و هدای این اساتید متواضع و اندیشمند غیر ممکن می‌شد. از جناب آقای دکتر محمود جمعد پور که زحمات و داورى پایان نامه را تقبل فرمودند و با ارائه پیشنهادهای سازنده، موجب غنای علمی تحقیق شدند نیز کمال تشکر را دارم. در پایان هم از تمامی دوستان عزیزم، بخصوص هدی منادی، علی مستوری، غلامرضا زارع، محمود هاشمی، حامد امانی و علیرضا سلیمی نهایت تشکر و قدردانی را دارم که خالصانه از هر گونه لگلی دریغ ننمودند.

چکیده

به منظور اجتناب از پیامدهای نامطلوب گردشگری، توسعه آن باید اندیشیده شده باشد. یکی از راه‌های حصول به این مهم، ارزیابی توان اکولوژیک و برنامه ریزی زمین است که نهایتاً به الگوی بهینه توسعه مقصد گردشگری منجر شود. شهرستان مینودشت با برخورداری از پارک ملی گلستان، مناطق حفاظت شده لوه و زاو، پارک‌های جنگلی و آبشارهای زیبا، از پتانسیل بالایی در توسعه اکوتوریسم برخوردار می‌باشد؛ اما پاکتراشی جنگل‌ها، جاده‌سازی و تغییر کاربری‌ها در عرصه‌های جنگلی و حفاظت شده و حضور کنترل نشده دام در جنگل در این منطقه، موجب عدم انطباق میان فعالیت و نوع کاربری تعریف شده با ساختار طبیعی منطقه شده است. در نتیجه به منظور توسعه پایدار اکوتوریسم در این شهرستان، نیاز به ارزیابی توان اکولوژیکی و اولویت بندی پهنه‌های مستعد اکوتوریسم است. در این پژوهش با به کارگیری سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS) و با استفاده از مدل اکولوژیکی، پهنه‌های مستعد توسعه اکوتوریسم متمرکز و گسترده شناسایی شدند. از ۱۳۶۲ واحد زیست محیطی شناسایی شده در شهرستان مینودشت (به مساحت ۱۵۷۶ کیلومتر مربع)، ۸۳ واحد، به مساحت ۱۰۹۸ هکتار توان اکوتوریسم متمرکز طبقه ۲، ۴۱۳ واحد، به مساحت ۴۵۲۳۷ هکتار توان اکوتوریسم گسترده طبقه ۱ و ۶۲۳ واحد به مساحت ۹۰۲۹۳ هکتار توان اکوتوریسم گسترده طبقه ۲ داشتند و ۲۴۳ واحد به مساحت ۲۱۹۳۱ هکتار مستعد اکوتوریسم نبودند. سپس چهار پهنه مستعد اکوتوریسم متمرکز که مساحت کافی را داشتند (بیش از ۲۰۰ هکتار)، با استفاده از فرایند تحلیل سلسله مراتبی (AHP) و با در نظر گرفتن معیارهای جاذبه‌های طبیعی و فرهنگی، تسهیلات و امکانات، دسترسی و نزدیکی به سکونتگاه‌ها، اولویت بندی شدند. منطقه گلستان به دلیل نزدیکی به سکونتگاه‌ها، تسهیلات و امکانات و راه‌ها، اولویت اول را به خود اختصاص داد.

واژگان کلیدی: اکوتوریسم، ارزیابی توان اکولوژیکی، فرایند تحلیل سلسله مراتبی (AHP)، سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS)، شهرستان مینودشت

فصل اول: کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه	۲
۱-۲- بیان مسأله	۳
۱-۳- ضرورت و اهمیت تحقیق	۶
۱-۳-۱- علت انتخاب محدوده	۷
۱-۴- پیشینه تحقیق	۸
۱-۴-۱- تحقیقات خارجی	۸
۱-۴-۲- تحقیقات داخلی	۹
۱-۵- اهداف تحقیق	۱۰
۱-۶- سؤالیهای تحقیق	۱۱
۱-۷- تعریف مفاهیم و واژگان تخصصی تحقیق	۱۱

فصل دوم: ادبیات و پیشینه تحقیق

۲-۱- مبانی نظری	۱۵
۲-۱-۱- مفهوم توسعه پایدار	۱۵
۲-۱-۲- مفهوم گردشگری پایدار	۱۶
۲-۱-۳- اثرات منفی گردشگری بر محیط زیست	۱۷
۲-۱-۴- اکوتوریسم:	۱۹
۲-۱-۵- گونه شناسی اکوتوریسم	۲۰
۲-۱-۶- برنامه ریزی فضایی و آمایش سرزمین:	۲۲
۲-۱-۷- ارزیابی توان اکولوژیکی	۲۳
۲-۱-۷-۱- فرآیند ارزیابی توان اکولوژیکی	۲۵
۲-۱-۷-۲- روش تجزیه تحلیل اطلاعات در ارزیابی محیط زیست	۲۷
۲-۱-۸- اکوسیستم ها و منابع اکولوژیکی	۲۸
۲-۱-۹- مدل اکولوژیکی اکوتوریسم (مدل مخدوم)	۳۰
۲-۱-۱۰- سیستم اطلاعات جغرافیایی و برنامه ریزی گردشگری	۳۲

۳۵	۲-۲- روش ها و مدل های ارزیابی و پهنه بندی اکوتوریسم
۵۷	۲-۲-۱ جمع بندی پیشینه تحقیق

فصل سوم: روش شناسی

۶۲	۳-۱- روش تحقیق
۶۳	۳-۱-۱- فرآیند ارزیابی توان اکولوژیکی کاربری اکوتوریستی
۶۴	۳-۱-۲- مدل اکولوژیکی اکوتوریسم
۶۵	۳-۱-۳- فرایند تحلیل سلسله مراتبی
۷۰	۳-۲- روش گردآوری اطلاعات
۷۱	۳-۳- ابزار تحقیق

فصل چهارم: تحلیل داده ها

۷۳	۴-۱- معرفی اجمالی شهرستان مینودشت
۷۶	۴-۲- گردشگری در شهرستان مینودشت
۷۷	۴-۳- ارزیابی توان اکولوژیکی اکوتوریسم
۷۷	۴-۳-۱- تهیه نقشه واحد های شکل زمین
۸۳	۴-۳-۲- تهیه نقشه واحد های زیست محیطی
۹۳	۴-۳-۳- شناسایی پهنه های مستعد اکوتوریسم (پهنه بندی)
۹۹	۴-۴- اولویت بندی پهنه های مستعد اکوتوریسم متمرکز
۹۹	۴-۴-۱- مقایسات زوجی معیار ها و زیر معیار ها و محاسبه ضریب اهمیت آنها
۱۰۳	۴-۴-۲- اولویت بندی پهنه ها (گزینه ها)

فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری

۱۱۵	۵-۱- خلاصه یافته های پژوهش
۱۱۶	۵-۲- بحث در مورد یافته ها
۱۱۸	۵-۳- محدودیت های تحقیق
۱۱۹	۵-۴- پیشنهادات
۱۲۱	۵-۵- کاربرد های پژوهش
۱۲۳	منابع و مآخذ

پیوست ۱- پرسشنامه

جدول ها

جدول ۲-۱: مقایسه اکوتوریسم نرم و سخت ۲۰

جدول ۲-۲: مدل اکوتوریسم مخدوم (۱۳۶۶) ۳۱

جدول ۲-۳: تعاریف سیستم های اطلاعات جغرافیایی ۳۳

جدول ۲-۴: توانمندی های GIS و کاربرد آن در گردشگری ۳۴

جدول ۲-۵: چهار مشکل گردشگری و توانایی GIS در رفع آنها ۳۴

جدول ۲-۶: طبقه بندی تراکم گیاهی منطقه ۳۵

جدول ۲-۷: طبقه بندی کاربری اراضی منطقه ۳۶

جدول ۲-۸: حاصلخیزی خاک منطقه ۳۶

جدول ۲-۹: رتبه و وزن لایه های مدل چند معیاری گردشگری ماجراجویی ۳۷

جدول ۲-۱۰: طبقه های پوشش جنگلی ۳۸

جدول ۲-۱۱: طبقه های راه های جنگلی ۳۸

جدول ۲-۱۲: فاصله از سد ها ۳۸

جدول ۲-۱۳: نزدیکی به زمین های مسطح ۳۸

جدول ۲-۱۴: توسعه یافتگی مناطق ۳۸

جدول ۲-۱۵: طبقه بندی یکپارچه حساسیت اکولوژیکی ۴۳

جدول ۲-۱۶: لایه های مورد نیاز و منظور از استفاده از آنان در ارزیابی های مربوط به توان گردشگری سرزمین ۴۶

جدول ۲-۱۷: ارزش گذاری نسبی وزن اثر پارامتر های مختلف ارزیابی ۴۶

جدول ۲-۱۸: وزن دهی نسبی برای معیار های گردشگری گسترده و متمرکز ۴۷

جدول ۲-۱۹: مدل مورد استفاده در تحقیق شایان و پارسایی (۱۳۸۶) ۴۹

جدول ۲-۲۰: توابع مورد استفاده برای ترکیب لایه های اطلاعاتی در هر یک از فعالیت های اکوتوریستی ۵۱

جدول ۲-۲۱: معیار های اصلی و فرعی تفرج در منطقه و امتیاز دهی به شاخص های آنها	۵۲
جدول ۲-۲۲: نقشه های عامل، آستانه معیار ها و شکل و نوع تابع عضویت آنها	۵۵
جدول ۲-۲۳: معیار های توان سنجی توسعه اکوتوریسم و گردشگری در تحقیقات پیشین خارجی	۵۹
جدول ۲-۲۴: معیار های توان سنجی توسعه اکوتوریسم و گردشگری در تحقیقات پیشین داخلی	۶۰
جدول ۳-۱: مدل اکولوژیکی اکوتوریسم مورد استفاده در تحقیق	۶۵
جدول ۳-۲: ارزش گذاری شاخص ها نسبت به هم	۶۸
جدول ۳-۳: شاخص تصادفی	۷۰
جدول ۴-۱: تقسیمات سیاسی و اداری شهرستان مینودشت	۷۴
جدول ۴-۲: ویژگی های واحد های زیست محیطی	۸۴
جدول ۴-۳: مشخصات ایستگاه های همدیدی و اقلیم شناسی نزدیک به شهرستان مینودشت	۸۸
جدول ۴-۴: جدول ویژگی های واحد های زیست محیطی مستعد اکوتوریسم متمرکز طبقه ۲	۹۴
جدول ۴-۵: ضریب اهمیت معیار ها	۱۰۰
جدول ۴-۶: ضریب اهمیت زیر معیار های جاذبه طبیعی	۱۰۰
جدول ۴-۷: ضریب اهمیت زیر معیار های جاذبه فرهنگی	۱۰۱
جدول ۴-۸: ضریب اهمیت زیر معیار های تسهیلات و امکانات	۱۰۱
جدول ۴-۹: ضریب اهمیت زیر معیار های دسترسی	۱۰۲
جدول ۴-۱۰: ضریب اهمیت زیر معیار های نزدیکی به سکونتگاه ها	۱۰۲
جدول ۴-۱۱: رتبه بندی گزینه ها بر اساس نزدیکی به زیر معیار ها	۱۱۱
جدول ۴-۱۲: اولویت بندی پهنه ها بر اساس معیار ها	۱۱۲
جدول ۴-۱۳: اولویت بندی پهنه های مستعد اکوتوریسم متمرکز	۱۱۲

نمودارها

نمودار ۱-۲: مدل ارزیابی توان اکولوژیکی	۲۶
نمودار ۲-۲: اجزای منابع زیست محیطی	۲۹
نمودار ۲-۳: اجزای منابع اکولوژیکی	۳۰
نمودار ۲-۴: مدل مفهومی عوامل و متغیر های اصلی تأثیر گذاری در TDSS	۴۲
نمودار ۱-۳: فرایند انجام تحقیق	۶۳
نمودار ۲-۳: ساختار سلسله مراتب مدل AHP به کار رفته در تحقیق	۶۷

نقشه ها

نقشه ۱-۴: موقعیت شهرستان مینودشت	۷۵
نقشه ۲-۴: طبقات ارتفاعی شهرستان مینودشت	۷۹
نقشه ۳-۴: شبکه نامنظم هندسی شهرستان مینودشت (TIN)	۸۰
نقشه ۴-۴: طبقات شیب شهرستان مینودشت	۸۱
نقشه ۵-۴: جهت شیب شهرستان مینودشت	۸۲
نقشه ۶-۴: بافت خاک شهرستان مینودشت	۸۵
نقشه ۷-۴: پوشش گیاهی شهرستان مینودشت	۸۶
نقشه ۸-۴: طبقات فرسایش خاک شهرستان مینودشت	۸۹
نقشه ۹-۴: سنگ شناسی شهرستان مینودشت	۹۰
نقشه ۱۰-۴: میانگین دمای شهرستان مینودشت	۹۱
نقشه ۱۱-۴: میانگین رطوبت نسبی شهرستان مینودشت	۹۲
نقشه ۱۲-۴: پهنه های مستعد اکوتوریسم متمرکز طبقه ۲	۹۵
نقشه ۱۳-۴: پهنه های مستعد اکوتوریسم گسترده طبقه ۱	۹۶

۹۷.....	نقشه ۴-۱۴: پهنه های مستعد اکوتوریسم گسترده طبقه ۲
۹۸.....	نقشه ۴-۱۵: پهنه بندی اکوتوریسم شهرستان مینودشت
۱۰۵.....	نقشه ۴-۱۶: پراکنش جاذبه های طبیعی شهرستان مینودشت
۱۰۶.....	نقشه ۴-۱۷: پراکنش جاذبه های فرهنگی شهرستان مینودشت
۱۰۷.....	نقشه ۴-۱۸: تسهیلات و امکانات گردشگری شهرستان مینودشت
۱۰۸.....	نقشه ۴-۱۹: شبکه راه های شهرستان مینودشت
۱۰۹.....	نقشه ۴-۲۰: نقاط شهری و روستایی شهرستان مینودشت
۱۱۰.....	نقشه ۴-۲۱: پهنه بندی اقلیمی مبتنی بر روش دومارتن شهرستان مینودشت
۱۱۳.....	نقشه ۴-۲۲: اولویت بندی پهنه های مستعد اکوتوریسم

فصل اول
کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

محیط زیست کره ما بسیار محدود و شکننده است. در حالی که قرن‌ها طول کشیده تا اندوخته‌های کنونی فراهم آمده و مملو از زیبایی و جذابیت‌های طبیعی شود، مدت کوتاهی است که آدمی ساکن آن شده و شروع به تغییر و نابودی این پدیده شگفت‌آور کرده است. برای به حداقل رساندن این تخریب و نابودی، مؤثرترین کار، رعایت هرچه بیشتر حفظ پایداری در همه فعالیت‌های مرتبط با منابع موجود، از جمله مدیریت گردشگری پایدار است (اجل، ۲۰۰۶: ۱۳).

عرصه گردشگری در قرن بیست و یکم، وارد روند‌های جدید شده است. گردشگران دائماً به دنبال کیفیت، انعطاف پذیری، تنوع و مکان‌های جدید هستند و به طور فزاینده‌ای به محیط زیست پاک، اکوتوریسم، فعالیت‌های ماجراجویانه و برنامه‌های فرهنگی، میراثی، تاریخی، هنری و روستایی علاقه نشان می‌دهند (همان: ۹).

توسعه اکوتوریسم همانند تمامی انواع توسعه، آثار مثبت و منفی بر محیط زیست، فرهنگ و اقتصاد جامعه میزبان بر جای می‌گذارد. یکی از راهکارهای اساسی جهت به حداقل رساندن آثار منفی و تقویت آثار مثبت حاصل از آن، برنامه‌ریزی استفاده از سرزمین با در نظر گرفتن استعداد‌های طبیعی منطقه برای کاربری مورد نظر می‌باشد. (سلمان ماهینی، ۱۳۸۸: ۱۸۸).

شرایط خاص جغرافیای طبیعی مناطق مختلف ایران و مکان‌یابی غیر اصولی (خارج از اصول توسعه پایدار) به منظور استقرار جمعیت و فعالیت، ضمن آلودگی محیط، سبب شده که بر اثر سوانح طبیعی، فرسایش خاک، هدر رفتن آب، سیل و زلزله، لغزش زمین و غیره سالانه میلیارد‌ها ریال خسارت حاصل شود.

اگر بپذیریم که اساس مطالعات جغرافیایی به ویژه مطالعات ناحیه ای، بر پایه تفکر سیستمی است و انسان به عنوان جزئی از سیستم با محیط طبیعی پیرامون خود در یک ارتباط تنگاتنگ و متقابل قرار دارد و محیط طبیعی، تأمین کننده نیاز های اوست، در این صورت شناخت قابلیت ها و توان بهینه اراضی و عناصر محیط طبیعی به اندازه آگاهی یافتن از مقولات جمعیت شناختی و توزیع بهینه جمعیت در فضای حیاتی منطقه یا کشور اهمیت می یابد (سرور، ۱۳۸۷: ۱۰۷).

استفاده یا امکان استفاده از شرایط طبیعی، شرط اصلی برای تبدیل آن به یک منبع تفرجگاهی بالفعل یا بالقوه است. سیمای فیزیکی برخی از سیستم های طبیعی، برای تفرج مناسب تر است و برای احداث تفرجگاه سازگاری بیشتری نسبت به دیگر فضا های طبیعی دارد و به خودی خود هنگام انتخاب، در اولویت قرار می گیرد (رضوانی، ۱۳۸۷: ۱۸). توسعه اکوتوریسم همگام با توان محیط زیستی سرزمین به عنوان یک ابزار و راهکار اثربخش، نقشی اساسی در توسعه پایدار، ارتقای سطح زندگی جوامع انسانی و حفظ تعادل طبیعی ایفا می نماید.

۲-۱- بیان مسأله

با افزایش روز افزون جمعیت دنیا و پیشرفت علم و توسعه فناوری، فشار تخریب انسان روی طبیعت بیشتر شده و سیمای طبیعت روز به روز حالت طبیعی و اولیه خود را از دست می دهد (یخکشی، ۱۳۸۱: ۴۴). یکی از این عوامل تخریب، رواج گردشگری انبوه مدیریت نشده که هیچگونه توجهی به حفاظت زیست محیطی و فرهنگی ندارد، می باشد. بسیاری از کشور های جهان، توسعه گردشگری را یکی از مؤثر ترین راه ها برای کسب درآمد و حل معضلات اقتصادی خود قلمداد می کنند، اما تجربه نشان داده است که چنانچه مهار توریسم رها شود، تبعات ناخوشایندی خواهد داشت که نه تنها به توسعه کشور کمکی نمی کند، بلکه دشواری ها و ناهماهنگی هایی را در مسیر توسعه پدید می آورد (زاهدی، ۱۳۸۵: ۱۵۳). استفاده نادرست از منابع منحصر به فرد زیست محیطی و فرهنگی در بسیاری از مقاصد گردشگری در کشور های کمتر توسعه یافته، منجر به آسیب های جبران ناپذیری شده است. این مقاصد نه تنها از منابع طبیعی خود برای حمایت صنعت گردشگری رو به رشد خود سوء استفاده می کنند، بلکه جامعه را نیز از منابعی که حق خدادادی آنها می باشد، محروم می کنند (شارپلی و تفلر، ۲۰۰۸: ۸۹).

آمایش سرزمین^۱ (برنامه ریزی کاربری اراضی)، طبق ضوابطی، با نگرش بازده پایدار و درخور، بر حسب توان و استعداد کمی و کیفی سرزمین برای استفاده های مختلف انسان، به تعیین نوع کاربری از سرزمین می پردازد و از هدر رفتگی منابع طبیعی و ضایع شدن محیط زیست و در نتیجه از فقر انسانی که روی زمین حاکم است، می کاهد (مخدوم، ۱۳۸۷: ۱۹). نظر به اینکه محیط زیست طبیعی جهان توان اکولوژیکی محدودی برای استفاده انسان دارد، برای انجام توسعه، پیش از برنامه ریزی، باید به ارزیابی توان اکولوژیک آن در چارچوب یک برنامه ریزی منطقه ای پرداخت (همان: ۳۰). در نتیجه به منظور توسعه اکوتوریسم نیز نیاز به ارزیابی توان و مکان یابی برای توسعه این کاربری است.

ایران به منزله یکی از پنج کشور نخست برخوردار از تنوع زیستی است و به این دلیل پهنه های مختلف آن قابلیت های متفاوتی برای انواع مختلف توسعه دارند. در نتیجه ارزیابی توان اکولوژیکی آن، از نقش بالقوه ای در توسعه پایدار و حفاظت از تنوع زیستی بهره مند است (حسینی، ۱۳۷۹: ۵۹). براساس آمارهای فائو (سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد) در کمتر از ربع قرن، ایران حدود دو سوم جنگل های خود را از دست داده است. با نگاهی به سیر آمار مساحت جنگل های شمال کشور، می توان دریافت که در طول ۳۰ سال گذشته، حدود ۱۵۰۰۰۰۰ هکتار از این جنگل ها تخریب و تبدیل شده است. از این رو مدیریتی بر باقیمانده این جنگل ها باید اعمال شود که مبتنی بر ارزیابی توان اکولوژیک و نیروها و توانایی های عرصه آن باشد (مشتاق کهنمویی، ۱۳۸۰: ۸۹). سالانه یک هزار و ۶۲ هکتار از عرصه های منابع طبیعی استان گلستان توسط نهادها، ادارات و متجاوزین تخریب می شود. بر اساس آمار ستاد حوادث غیر مترقبه استان گلستان سیل مرداد ماه سال ۱۳۸۰ در منطقه مینودشت بیش از ۳۰۰ کشته، ۲۷۰ مجروح، ۴۰ تن مفقود و ۶۰۰ میلیارد ریال خسارت وارد کرد. دلایل اصلی سیل استان گلستان، پاکتراهی جنگل ها، چرای بیش از حد در مراتع، تبدیل جنگل به مرتع، تبدیل مرتع به زمین زراعی، احداث جاده ها، ساخت و ساز در بستر رودخانه ها گزارش شده که نشان می دهد توسعه برنامه ریزی نشده در منطقه مینودشت در حال وقوع است و چپینش فضایی کاربری ها به درستی صورت نگرفته است. از طرفی به دلیل اقدامات صورت گرفته توسط سازمان های دولتی نظیر تعریض جاده پارک ملی گلستان و تبدیل آن به اتوبان ۴ بانده علی رغم مصوبات قبلی دولت پیشین مبنی بر خروج این جاده از داخل پارک ملی گلستان، انتخاب مناطق نمونه گردشگری در مناطق تحت حفاظت سازمان محیط زیست و واگذاری این اراضی به بخش خصوصی، همچنین هجوم گردشگران

^۱ . Land use Planning

و ویلا سازان از مناطق اشباع شده ساحلی به ییلاق های جنگلی بکر، نیاز به برنامه ریزی از نوع پیش گیرانه در شهرستان مینودشت احساس می شود. اگر روند تخریب ادامه یابد، تا ۵۰ سال دیگر جنگل های شمال کشور از بین خواهند رفت و باران های حاصل از تبخیر آب دریاچه خزر، با شدت بیشتری خواهند بارید، خاک های حاصلخیز و همه آثار فرهنگ و تمدن استان های گلستان، مازندران و گیلان بر اثر سیل های جاری شده، به قعر دریا خواهند رفت و آن وقت، طبیعت انتقام خود را از نسل های بی گناه آینده خواهد گرفت (یخکشی، ۱۳۸۷: ۱۶۳).

شهرستان مینودشت واقع در شرق استان گلستان به دلیل برخورداری از مناظر طبیعی، تفرجگاه های زیبا، آثار باستانی، صنایع دستی، همچنین قرار گرفتن در مسیر جاده بین المللی تهران-شمال-مشهد یکی از مهمترین مقاصد گردشگری استان گلستان محسوب می شود. مهمترین جاذبه های گردشگری این شهرستان پارک ملی و ذخیره گاه زیست کره گلستان، مناطق حفاظت شده زاو و لوه، آبشار لوه، آبشار آق سو، آبشار گلستان، پارک جنگلی باقرآباد، جنگل فارسیان، موزه های حیات وحش و تاریخ طبیعی پارک ملی گلستان، پارک جنگلی و تنگه چلچای، دشت حلقه (وسیع ترین سایت باستانی استان گلستان)، غار باستانی کیارام (قدیمی ترین بقایای حضور انسان در استان گلستان) می باشند. به دلیل پتانسیل بالای شهرستان مینودشت در جذب گردشگران، همچنین اهمیت زیست محیطی و میراث فرهنگی آن، ضرورت توان سنجی و پهنه بندی این شهرستان به منظور توسعه اکوتوریسم، احساس می شود.

برای اجتناب از پیامد های نامطلوب گردشگری، نیاز به توسعه ی اندیشیده شده است. حصول به این مهم خود مستلزم برنامه ریزی برای بستری که قرار است توسعه در آن صورت پذیرد، است و به تبع آن باید یک الگوی توسعه مناسب برای زمین و در نتیجه توان سنجی یا ارزیابی توان اکولوژیک انجام شود. در نتیجه آمایش سرزمین، در مکان یابی عرصه های مناسب برای توسعه اکوتوریسم بر اساس خصوصیات اکولوژیک به ما کمک می کند و از سوی دیگر سیستم های اطلاعات جغرافیایی (GIS) به علت توانایی در تجزیه تحلیل نظام مند اطلاعات، می تواند راهگشای بسیاری از مشکلات و معضلات در راه توسعه گردشگری و مدیریت و برنامه ریزی اکوتوریسم باشد. با توجه به مطالب ذکر شده، به منظور توسعه اکوتوریسم (اکوتوریسم متمرکز و گسترده) در شهرستان مینودشت قبل از هر چیز ارزیابی توان اکولوژیکی و شناسایی و اولویت بندی پهنه های مناسب برای توسعه این کاربری باید صورت پذیرد. سپس بر اساس ارزیابی توان منطقه راهکار های مدیریتی و برنامه ریزی برای توسعه گردشگری پایدار منطقه ارائه داده شود.

این تحقیق به دنبال پاسخ به این سؤال است که شهرستان مینودشت از چه توان اکولوژیکی برای توسعه اکوتوریسم برخوردار است و چه پهنه هایی از آن برای توسعه اکوتوریسم متمرکز از اولویت برخوردار است.

۳-۱- ضرورت و اهمیت تحقیق

آگاهی، شناخت و درک هرچه بیشتر و دقیق تر از محیط زیست (اجزاء تشکیل دهنده و روابط بین آنها) پیش نیاز تصمیم گیری درست در مدیریت بهینه منابع موجود (حفاظت و بهره وری) و پایداری فرایند های توسعه (رابطه انسان و طبیعت) می باشد (جهان شاهی و همکاران، ۱۳۸۸: ۹). محیط بستر تمام کنش ها و واکنش های متقابل میان انسان و طبیعت است و تا زمانی که از کیفیت محیط و نهاد های آن اطلاعات دقیقی نداشته باشیم، بارگذاری جمعیت و فعالیت در مکان درست و طبیعی آن، امکان پذیر نخواهد بود (رهنمایی، ۱۳۷۰: ۱۵). فعالیت های انسان تأثیرات فزاینده ای بر یکپارچگی زیست بوم هایی دارد که منابع و خدمات اساسی را برای رفاه بشر و فعالیت های اقتصادی تأمین می کند. مدیریت منابع طبیعی در حالت کامل و پایدار آن برای دستیابی به توسعه پایدار دارای اهمیت است. از این لحاظ برای تغییر سریع روند کنونی تخریب منابع طبیعی، حمایت از زیست بوم ها و نیل به مدیریت جامع زمین، آب و منابع زنده و اجرای راهبرد هایی که در بر دارنده اهدافی در سطح ملی و منطقه ای و محلی است، ضروری می باشد (ببران، ۱۳۸۲: ۴۳).

با توجه به وجود عرصه های وسیع طبیعی در فلات ایران و اهمیت این اراضی از نظر ابعاد مختلف حفاظت اکولوژیک و میراث طبیعی و فرهنگی موجود در آنان، ضرورت حفاظت این اراضی طبیعی مطرح می شود ولی با توجه به پتانسیل های بهره برداری از این اراضی (از جمله کشاورزی، مرتعداری، جنگلداری، گردشگری و ...) حفاظت از آنها مستلزم نوعی بهره برداری فاقد تضاد با حفاظت می باشد، که از میان کاربری های موجود، کاربری گردشگری می تواند با اعمال مدیریت، مناسب ترین نوع استفاده از سرزمین باشد که هم راستا با اهداف توسعه پایدار می باشد. در میان اشکال مختلف گردشگری، اکوتوریسم، شکلی از گردشگری می باشد که به منظور شناخت محیط اکولوژیک و فعالیت های جوامع بومی و با در نظر گرفتن اصول پایداری انجام می شود، در نتیجه در صورت مدیریت و برنامه ریزی درست، این شکل از گردشگری می تواند در عرصه های طبیعی و بکر، پیامد های نامطلوب و آسیب های کمتری به همراه داشته باشد. با توجه به نیاز بشر به چنین منابعی برای گذارن اوقات فراغت و از طرفی رشد روز